

pripadnosti! — temelječa veroizpoved, marveč mora biti vedno izraza celotne osebnosti ter naj res zajame vsega človeka. Ta poudarek celotnosti ni največjega pomena samo za novo religiozno življenje posameznika, ki tako pristneje in globlje doživlja svet religioznih (transcendentalnih) vrednot, ampak tudi za objektivno kulturno življenje. Religiozna kultura se namreč more roditi samo tam in tedaj, kjer in kadar je religija osrednja plast doživljanja stvarjalne osebnosti.

Seveda bi bilo treba o vseh teh treh postavljenih ločilnicah morda še to in ono naglasiti kot razliko med predvojnimi in povojnimi našimi inteligentom in njegovo usmerjenostjo. Ta zaris razlike predvojne in povojne usmerjenosti nam je prikazal obraz predstavnikov dveh generacij le bolj v grobih črtah in na splošno, ne da bi se spuščal v podrobno obdelavo obeh, ki bi nam sicer mogla odkriti še marsikaj zanimivega in predvsem prikazati na lastnostih in usmerjenostih obeh primerjancev še v jasnejši in močnejši luči ono razmejnico in ločilnico, ki postaja hkratu že tudi mejnik dveh dob, dveh vekov zgodovine — svetovno vojno.

NARTE VELIKONJA

POMLAD

I

V strešnem žlebu so se kriče pretepali vrabci. Spreletavali so se na sveže prerahljane vrtno grede in vreščali kakor razvajeni otroci. Prst je puhtela po zakopanem gnoju, drevesa so že rahlo poganjala zelenje, košata češnja v kotu se je bila odela v snežno belo cvetje in magnolija je kakor svečke žgala svoje neodprte popke v solncu. S peskom posute vrtno steze so se bleščale v oči. Solnce se je poganjalo med pomladnimi oblaki, kakor bi plavalo skozi valove. Velika rumena hiša ob vrtu se je zdela, da se plaho umika pred žarki. Bilo je, kot bi ves svet nekam potoval. Vlekel je zgodnji neprijetni pomladni veter, ki še nosi zapoznele osatove kosmiče, gre še skozi obleko do kože in vonja po tajajočem se snegu.

Na vrtu so se sprehajali starčki, zvedavo nemirni so brskali po gredah in vneto iskali zalizane polže, trosili drobtinice kruha globom, ki so frfotali na trati, žlobudravo devetkali s kamenčki, mežikali v solnce in si tesno privijali suknje k brezkrvnim, otrplim telesom. Nejasen nemir se je pollaščal vseh: solnca, hiše, dreves, živali in ljudi. Vse je nekam hotelo. Da, tudi ti stari ljudje, ki so drsaje vlekli za seboj otekle noge ter so se jim tresle roke od slabosti. Vso

zimo so ždeli mirno in pokojno v zadehlih sobah mestne hiralnice ter se tiščali pri peči ali v posteljah. Nenadno svetlo pomladansko solnce jih je oživelo kakor martinčke. V kri in mišice jim je planila neznana sila, polna nemira, da so postali zbegani, kakor bi dregnil v mravljišče. Krmežljivo so mežikali v solnce in vzdihovaje gledali na široko cesto, ki je onstran vrta vrvela v vozovih in peščih, da jim niso sledile stare oči.

V vseh teh starih ljudeh je podzavestno živel želja, da bi nekam šli in nekaj storili; nekam šli, kjer še nihče ni bil, nekaj storili, kar so zamudili. Njihove kretnje so bile negotove, napol ugasli pogledi plašni: nekam iti in nekaj storiti, da ne bo prepozno!

Hiralnica in vrt sta bila kakor zaliv, v katerega je morje zmetalo ostanke razbitih vesel in čolnov, ki jih tok ne pusti nazaj v ocean. Nemirno iščejo drobci plutovine izhoda in vedno iznova jih mečejo valovi nazaj pod čeri.

Na moškem oddelku hiralnice, v sobi št. 3 so bili štirje hiralci, ki niso odšli na vrt. Štiri razdrte barke, veličastno siromašne v svojih razbitinah. Štiri barke, ki jih je življenje zmetalo v zaliv, brez jader in krmila in vesel. Krožijo, krožijo in krožijo na vrtincu, a ne morejo iz zaliva.

Soba je kislo zaudarjala po mokrih cunjah in izhlapevanju starih ljudi, kakor da je mrtvašnica. Puste stene so bile motno modrikaste, čudno zapuščena vlaga in plesnoba je puhtela iz njih. Par slik je vegasto in v zadregi viselo na majavih žeblih. Okna so bila zamrežena z železjem kakor v ječi. Ob stenah so stale postelje, bile so plaho in ponižno pogrnjene z razvlečenimi odejami, le na eni so drzno in izzivalno ležale stare cape. V kotu je slonel starec, zavit v raztrgan plašč, ves nadušljiv, in krehal, kakor bi grabil po rešetu.

Trije hiralci so se držali okoli mize, pokrite s povoščenim platnom, ki se je od razmazanih ostankov jedi lepilo in prijemalo rok, da je tleskalo pod prsti.

Zdelo se je, da se vozijo na prekomorskem parniku v medkrovju, tako se jim je tresla roka in so jim bile noge negotove. Obraz jim je od bolehnosti in starosti sivel in rjavil kakor prst v solncu. Na licih so jim igrale črne skorjaste pege kakor na zrelih hruškah, znamenje trhlega zdravja, dozorelosti in počasnega razpadanja. Vsi so bili videti nemirni in razgreti, da so jim od razburjenosti plale rdeče lise na obrazu.

Opoldne so jim bili razglasili, da ne sme nihče v mesto brez dovoljenja. Ljudje da so se pritožili, da hiralci beračijo in nadlegujejo, da se upijajo in razgrajajo po cesti.

V zaliv je bil udaril sunek iz oceana in še bolj vznemiril vse tiste ostanke, ki so prej krožili v vrtincu. Kakor bi kdo udaril po valovih.

Najbolj se je bil razjaril Ubald Gregorec, širok možakar, zabuhel in prsten v obraz od pijače in roke so se mu tresle. Njegov nos je bil

modrikasto zaripel, spodnja ustnica se mu je povešala kakor konju. Bil je po mizi, da je dvigal platno od nje, tolkel s klopjo ob tla ter se penil okoli ust.

»Ali sem otrok? Da bi molil palec kvišku, če me nekam tišči! Takrat naj bi mi bil kdo kaj rekel, ko sem še imel mesarijo. Tisto, za katero me je ogoljufal Komotar! Takrat, takrat! Čeljust bi mu razbil z enim samim mahom!«

In je že divjal. Divji Ubald Gregorec, svoje dni načelnik mesarske zadruga, ki je z eno samo roko ustavil par splašenih konj, Ubald Gregorec, ki je tri leta hodil za dekletom, da ga je vzela in do svoje smrti držala moža in posestvo in obrt na vajetih. Šele po njeni smrti je pognal obrt in posestvo.

»Čeljust, kakor jo bom Komotarju, če mu ne zažgem. Strela! Zapodil me je! Da sem mu podpisal menico. Pa mu je nisem, pa mu je nisem! Tukaj,« je pljunil, »in mrtev naj bom, če sem jo. Le prav on je kriv, da sem tu!« V resnici je Komotar hotel samo na videz dražiti, da bi pognal ceno, in mu je posestvo na zadnje proti njegovi volji ostalo. Gregorcu je ostalo še nekaj od izkupička. Ko je še tisto pognal, se ga je Komotar usmilil in vzel pod streho. In bi bil še lahko tam, če ne bi bil začel iz jeze in bolečine zmerjati gostov in hlapcev in nazadnje družine. Bogve kdaj in kako mu je nazadnje udarilo v glavo tisto o menici. Ustavljal je ljudi na cesti, pripovedoval gostom v gostilni in kričal na križpotju, da mu je Komotar podtaknil menico in ga vrgel izpod strehe. »Izpod moje lastne strehe.«

Nazadnje je Komotarja minilo potrpljenje in šel je k županu. Našli so, da Gregorec ni več pri zdravi pameti in prišel je v hiralnico.

Pomladno solnce, ki je mehko in solzavo grelo skozi okna, mu je razburilo nemirno kri. V napol dojeti misli, ki mu je nedognana bedela v podzavesti, se mu je vse okoli njega nenadno zdelo neprijazno, tesno in pusto; soba v hiralnici ga je dušila, imel je nejasen občutek, kot da ga kdo tišči v zapestju. Spoprijel bi se bil z vsakim, ki bi mu stopil nasproti. In zdaj še ta prepoved! Njemu, »načelniku mesarske zadruga«!

»Kdo bo meni branil? Da, kdo? In tista menica! Ti, mežnar, nič ne veš, kaj je menica! Ali si jo kdaj videl? Videl že, pa ne podpisal! Zdaj pa dvigaj palec, kakor otrok! Rajši si ga odgriznem!«

Spet je tresel mizo, da je star, zmajan pipec padel na tla.

Matija Rihar ga je pobral. Bil je učitelj brez izkušenj; svoj čas je učil v kočevskih gozdovih in vprašal nadzornika, ki je bil nekoč njegov učenec, pred otroki, ali ima dekret s seboj. Naj ga pokaže! Bil je odpuščen in ni imel pravice do pokojnine. »Kršil je ugled učiteljskega stanu kot celote in svoj ugled posebej.«

»Pusti mežnarja. Njemu so škof noge umili. Tudi mi nismo kar tako. Misliš, da smo mi kar tako? Nič se ne jezi!«

»Kaj se bom jezil. Komu mar za to? O, prerok ti! Kako se moreš meriti z menoj? Ti s svojo srčno napako!«

»O ho,« se je vzpel Rihar, »jaz sem bil učitelj. Če se spomnim: brado smo takrat imeli vsi in surke in peli smo »Hej Slavljani! En rod in pol sem naučil brati, računati pa zna Kočevar že v materinem telesu. Osem in dvajset let sem učil in so nekaj znali. Da, znali! Še otroci se uče sedaj od očeta. Pa se nismo vdali Šulferajnu in smo kljub Lampetu pisali v Rdeči prapor! Da, v Rdeči prapor! Ali slišiš Gregorec?«

»No, ali je to kaj,« se je obregnil.

»Če je to kaj?« Kandidirati so me hoteli, ali slišiš, Gregorec, kandidirati.«

Rihar je ves prevzet od daljnih spominov gladil svojo dolgo, sivo brado. Bil je prerok in ga nihče ni poslušal. Po navadi so govorili vsi križem in poslušali samega sebe. Učitelj je hodil od okna do mize, prožil prste in si brisal solze, ki so mu silile na lice. Bil je mehke narave in njegove poluslepe oči so se mu zmerom solzile.

»Eh, šomašter si bil! Kaj boš, nikoli nisi nič imel,« mu je Gregorec segel v besedo.

»Kandidiral bi bil lahko, kandidiral, kandidiral! Ponujali so mi. K meni so prišli. Toda jaz nisem mogel, nisem mogel. Kdor je nosil surko, ni mogel kandidirati s Kristanom!«

Krilil je z rokami in naočniki, vsi skrivljeni in z nitjo prevezani, so se mu tresli na nosu.

»Koliko sem zamudil! Toda s surko nisem mogel med rdečkarje! Nisem! V Rdeči prapor sem pisal zaradi Lampeta, da me ni izvohal!«

»Eh, korajže nisi imel. Da bi kandidiral. Še oženil se nisi! Še babe si se bal!«

Rihar je osupnil. Ta udarec je bil močan, toda na mah se mu je obraz blaženo razlezel v vseveden smehljaj.

Gregorec se ni dal motiti.

»Niti pokojnine nimaš, in ko si se zgaral, so te posadili v kot kakor starega konja. Vsaj brcnil bi jih bil, vsaj brcnil! Jaz bom brcnil. Bom že pokazal Komotarju! Jaz bom brcnil! Imel sem ženo in posestvo in obrt, in so me s tisto menico. Tu roko, če jim ne pokažem!«

»Da, nekaj mora človek storiti!« je mirno in svečano dejal Rihar in smehljaj mu ni splahnil z ustnic.

»Tu boš pa segnil kakor voda v čeburu!«

»Če tu umreš, te še pokopljejo ne!«

»Kaj pa?«

»O, tistim mladim konjederskim doktorjem te dajo. V takšno korito te vržejo in tam režejo, režejo in toliko časa mrcvariijo, da ostane samo okostnjak. Učijo se, z okostnjakom pa v mravljišče, da ga obero mravlje in se lepo obeli. To še vem, mi je takšen skopitar pravil, da so v šoli imeli možica, ki so mu čeljusti privezali s podvezo od spodnjih hlač in so mu tiščali vanje stare čike in suho korenje. Pfej! Mene ne bodo! O, mene ne bodo! In tvojo brado,

Rihar, bodo rabili, da bodo z njo brisali tisto korito ali pa — pfej! Kar slabo mi je!« je pljuval Gregorec. Tiste okostnjake bodo s tvojo brado brisali. Hiralnica dobi sto dinarjev za to.«

»Kako, kako?« se je grozil Loboda. »Ali ga ne pokopljejo? Zmeraj sem videl, da so mrliča pokopali!«

»Pokopali so, pokopali. Naphano vrečo!«

»Res,« je potrdil Merala, »zgodilo se mi je že, da nisem mogel najti v prekopanem grobu ne kosti ne glave!«

Riharju je drgetalo lice od neizrekljive bolečine. Vsa lepočutnost njegove duše se je uprla. Mahal je predse z rokami, kakor bi nekoga podil. V njem se je porajala velika stvar in videlo se mu je, kako mu težkó gre beseda čez ustnice.

»Jaz bom nekaj storil, mene ne bodo mrcvarili!« je slovesno položil roko na brado. »Mene ne bodo mrcvarili. Jaz sem zgodovinska osebnost. Imam pesmi in dramo bom napisal.«

Stopil je preko sobe in roke so se mu tresle od razburjenja.

»Jaz bom nekaj storil!«

»Kaj boš storil?« je hreščal Loboda.

»Kaj? Nič!« se je otresel in se pogreznil v molk. Šele ko je videl, da vsi čakajo njegove besede, je zmajal z ramami:

»Oženil se bom!«

Dostojanstveno se je okrenil in stopil po sobi s trdimi kolena. »Moja žena bo pazila name, ko umrem!«

»Oženil se boš?« je planil proti njemu Gregorec.

»Da, oženil!«

Bilo je, kakor da se je vsa soba zamajala. Ta pusta, zatohla soba, ki je smrdela po mrtvecu kakor gnile ribe.

Še Gregorcu je bilo vzelo sapo. Za hip. Prav tedaj je veter udaril v okno in ga odprl; šum, ki je valovil na cesti, je planil v sobo. Gregorec je potegnil sveži zrak in se obrnil k starcu, ki je ležal na postelji.

»Kaj praviš ti, Loboda? Kaj praviš?«

»Zapri okno!« je zahreščal Loboda ter ropotal z berglami ob vzglavju. »Zapri, da ne bo prepiha. In mraz je še. Nič več ne kurijo. Nič jim ni za nas!«

»Pokrij se čez glavo, župan!« mu je svetoval Merala, cerkovnik Merala, ki je v svojem življenju sto dva in trideset svetnikov umil in nazadnje škof njemu noge! »Le pokrij se čez glavo, župan, in zaspi. Občina te posluša!«

»Zapri okno, zapri, pravim!«

Loboda je zavihtel palico in jo vrgel po sobi, da je zazvenčalo vegasto vedro v kotu.

Starci so bili za hip pozabili, kaj so se pogovarjali. Tista trmasta, otročje zlobna kljubovalnost jih je obšla, ki je lastna staremu človeku.

»Nikar ne vpij!« je dejal Gregorec in obrvi so se mu namrščile. »Župan nisi več! Le pomiri se, le tiho. Pod odejo zlezi.«

»O, Bog se usmili!« je vzdihnil Loboda in začel smrkati kakor otrok. »Jaz sem bolan. Ali ne vidite? In zebe me. Rablji ste, zaprite okno!«

Ko je Gregorec zagledal njegove solze, ki so mu drle po sivem licu, je stopil k njemu.

»Moja smrt boste, moja smrt boste!« je krčil prste in lizal solze, ki so mu silile po ščetinastih smrkavih brkih.

»Loboda, župan, nič ne maraj. Merala, zapri okno! Res, čemu odprto okno, ko je še tako mraz. Nič ne maraj, Loboda, slanika ti prinesem. Ali si nisi želel slanika?«

Lobodi se je obraz razlezel.

»Da boš? O, ko sem bil še župan —«

»Pravim, da ti ga kupim. Daj tri dinarje!« je stegnil roko Gregorec.

»Saj ne pojdeš ven!« mu je dejal Merala.

»Oho! Rad bi ga poznal, ki mi ubrani!« je belo pogledal Gregorec.

»Kar daj!«

Loboda je stikal po raztrganem telovniku.

»Ne dajaj, župan, zapil jih bo!« je tiščal Merala.

»Tukaj,« je pljunil Gregorec, »mrtev naj bom na mestu, če jih. Kar daj. Krivec ima na vratih slanika kakor sulca. Na špagi visil!«

»Ne tistega, tisti smrdi!« je odmajal Loboda. »Ko sem bil še župan —«

»Drugega, seveda. Na izbiro jih ima!«

»Če ga pa sestra vidi! Skrij ga, da te sestra ne vidi, vzame ti ga!«

»Kdo se pa koga boji? Nikogar se ne bojim. Prav nikogar!« je tolkel Gregorec po mizi.

Rihar je bil med tem zaprl okno. Nič se ni udeleževal tega pogovora. Sam s seboj se je pogovarjal in šel za svojimi mislimi. Zamišljen je dostojanstveno stopil po sobi, svečano sedel k mizi, pogladil si brado, pohrkal in povzel. »Kaj praviš, mesar? Če bi se res ženil?« Gregorca je prijel za laket.

Vprašanje ni imelo prejšnjega učinka. Gregorca so zanimali trije dinarji, ki jih je vlekel Loboda iz žepa.

»Tak čakaj no!« se je otresel. »Sem daj, Loboda!« Spravil je pohlepno denar v žep ter se ozrl v Riharja. »Da bi se ženil?«

»Ne verjamem!« je zmajal z glavo Merala. »Da bi se? Kam boš z ženo? Saj so mi še mojo vzeli. Mojo ženo poročeno,« je žalostno zmajal z glavo. »Hotel sem, da bi živela skupaj, pa ne! O, pa bova! Še bova skupaj, še!«

»Da se boš ženil?« je krehal Loboda.

»Bi se,« je svečano poudaril Rihar.

»Kam se boš ženil?« je rekel Merala. »Vzamejo ti jo. Saj ti ljudje ne vedo, kaj je zakrament! Skupaj ne bosta smela biti!«

»Ven te vržejo!« je pristavil Gregorec.

»Vidiš, to je tisto. V svoje stanovanje!«

»Ali ga že imaš?«

»Poiščem ga!«

»O, in jaz bi imel hišo in bi te vzela na stanovanje, če ne bi bil Komotar —« je mežikal vanj Gregorec. »Hišo, svojo hišo. Tebe bi vzela v tisto lepo stanovanje na vrt. Češnje bi ti cvetele pod oknom.«

»Saj takšno iščem, prav takšno! Da je okno na vrt in da ti cvete pod njim. In da imaš gredo, da jo ogrebeš.«

»In v stanovanju lahko napraviš, kar hočeš. V svoji hiši lahko napraviš, kar hočeš. Kar hočeš, kar hočeš!«

Gregorec je spet divjal in tolkel po mizi. Sestra je odprla vrata in ga poklicala.

»Gregorec, mizo boste razbili. Ne ropotajte tako!«

Starec se je ugriznil v ustnico in potuhnil, da je zaprla vrata. Ves zaripel in plameč v obraz je stisnil obe pesti in lice se mu je spačilo od jeze.

»Mizo boste razbili!« je oponesel. »Kaj pa je, če jo? Vidiš, v svoji hiši lahko vse razbiješ! Vse razbiješ in vedno lahko prekolneš. Tukaj,« je pljunil, »in mrtev naj bom, če mi bo kdo ubranil!«

Zgrabil je vedro in treščil vodo po sobi. Pljusknila je ter se razlila v širokem valu mežnarju Merali pod noge.

Merala je začel vpiti in kričati na vse grlo:

»Vsega me je zmočil, čisto moker sem, do kože sem moker! Sestra, sestra! Ali naj takšen obiščem ženo?« se nakremžil ves preplašen in razžaljen. »Takšen, ves moker?«

Odprl je vrata, hlačal po hodniku in puščal mokre sledove za seboj.

Sestra je vsa iz sebe gledala povodenj v sobi. »Danes ne smete v mesto!« je trdo dejala Gregorcu, ko so ji pojasnili, kaj je.

Gregorec je povsili ustnico in obrnil hrbet. Nenadna upornost in trmoglavost mu je udarila v možgane. Kakor otroci so drugi zvedavo gledali vanj. Loboda se je ponevedal in krehal, Rihar je gladil brado, Merala pa je škodoželjno sladak smeh igral na licu. Njegov špičasti nos je privihano vohal v zraku. Roke je sklepal, kakor pri molitvi. Mokre copate je bil otresel in ožel. Gregorec je dolgo grozeče molčal.

»Denar nazaj!« se je ovedel Loboda, ko je sestra odšla. »Zdaj ne boš mogel po slanika!«

»Zapil ga bo!« je hitel Merala. »Nikoli ne boš videl ne slanika ne denarja!«

»Kdo mi bo ubranil? Tukaj,« in je pljunil, »in mrtev naj bom, če mi kdo ubrani!«

Vtaknil je besno palec v usta in se ugriznil, da se mu je pcedila kri.

»Nihče ne bo ubranil in Komotarju pokažem, da bo vedel! Za vse čase bo vedel.«

Po bradi se mu je cedila okrvavljena slina in dolgi rumeni zobje so se razdraženo režali. Oči so se mu blestele in preko lica mu je legla polublazna črta, kakor bi dajal duška divji boli, ki vihra po njem.

»Kaj mu boš storil?« je vprašal Rihar, ki ni mogel videti krvi.

»Zažgal mu bom! Nihče ne bo imel, če nimam jaz!« je otresal krvavi palec, da je kri pršila po sobi. »Nihče in tudi Komotar ne. Tiste menice nisem podpisal in nisem podpisal!«

II

Na ženskem oddelku so bile v sobi št. 5 tri starke. Tri osmukane perunike, svečano žalostne v predvečer. Kakor da je vihar divjal čez vrt ter jim osmukal cvet in liste. Samotne, izgubljene se majajo gole v hladnem pišu, trepetajoč v lastnem mrazu. Tako samotne in zapuščene, kakor so se ponosno in bahato košatile v polnem cvetju in žarkem poletju. Ves žar in ogenj je izhlapel, ostal je samo sivi pepel z rahlo plašno iskrico. Hodile so v krogu in se igrale samo njim razumljivo igro romaric. Da gredo na božjo pot. Na daljno božjo pot. Pomladno solnce je ukresalo tisto plašno iskrico. Plahe kakor jerebice so šle v gosjem redu okoli sten in pele s svojimi ubitimi glasovi pobožno pesem o Mariji romarici in sedmih brodnikih. Bogve, kaj vse je bilo v tej pesmi. Potovale so njih onemogle misli kakor ranjeni metulji. Okna so bila veliki kraji, stoli so bili manjše vasi, postelje železniške postaje.

Pomladno ozračje je vznemirilo njihove ždeče misli in želje. Čudna nezadovoljnost jim je gibala ude, plašila podzavestne predstave v njihovih možganih. Oči so jim bile široko razprte kakor otrokom, ko pričakujejo nečesa, česar še ni bilo v njih srcih.

To plaho pričakovanje je zmotila sestra. Prinesla je jerbas sveže opranih strganih nogavic in jih okregala, da z blatnimi čevlji, v kakršnih so prišle z vrta, mažejo pod.

Mana se je stisnila v kot, sklenila svoje bele roke ter zastrmela v daljavo. Neža je skrila umazane čevlje s predpasnikom, Polona pa se je razvezila in razdražila, kakor bi bila čakala povoda, da izbruhne.

»Niti svojih nogavic nisem podpletala! Nikoli nisem krpala svojih cap. O, meni ni mož pustil. Deklam daj, naj si krpajo! Ti ne boš nosila krpanih cunj! Pa me ni pustil. Ti Neža, si ga poznala. To povej, ali je pustil ali ne?«

»Seveda, seveda ni!«

»Ali nisem rekla, Mana? Ali nisem rekla?« se je še bolj razvnela. »Na meni je razrezal zakrpano bluzo, na mojem telesu. Takšen je bil. Zdaj pa sestra s temle. Čas imate!« je oponesla. Kako pa čas! Naj si sama krpa in plete. Meni že ni treba — jaz nisem zastonj tu, zame plača sin. Da, sin! Tu ima, pa tu, pa tu.« Začela je metati nogavice iz jerbasa po mizi: »Ali sem kakšna beračica. Zame plača sin. Petnajst dinarjev na dan!«

Starka se je vedno bolj vživljala v krivico, ki jo trpi. Bila je svoj čas krepka ženska, ki jo je starost nekoliko upognila. Oči so ji trudno zmedeno bliskale pod močnim čelom.

»Moj Bog, moj Bog!« je vzdihovala Mana. »Če te sestra sliši!«

»Kaj meni sestra! Da ne smemo na božjo pot! Kaj pa umažemo? Nič ne umažemo. In če tudi umažemo, hodim, kjerkoli sama hočem. Če mažem, mažem za svoj denar. Zame plača sin vse! Da, sin! Naj mu pošljejo račun. Kar račun!«

Starka je vsa zasopla potegnila s postelje odejo in sedla nanjo. Očividno je uživala, ko je zrla začudeni in preplašeni obraz Mane, ki je kakor otrok strmela vanjo in sklepala roke. Podobna je bila presenečeni kokoši, ki je prednjo padla neznan stvar.

»Če pride sestra! Čevlje ti vzame in še na vrt ne boš smela!« je trepetala Mana.

In zdelo se je, da je vse v sobi preplašeno. Postelje so plašno strmele vanjo, stoli so se ponižno tiščali k steni, peč je bila v kotu tiha in mirna. Polona pa je prešerno in izzivalno sedela na odeji in dvigala roke, kakor k prisegi.

»Bomo videli! V nogavicah ji uidem, če hočem. Domov uidem. Zdaj je solnce. Le naj poizkusi! Kar sinu povem. V mestnem svetu sedi, jim bo že pokazal. O, jaz se nič ne bojim. Nikoli se nisem nikogar!«

Skozi visoka zamrežena okna je sijalo solnce in v njem se je igral in vrtinčil prah, ki ga je podila s svojim mahanjem. Na srednji steni je stal Marijin kip in mirno zrl na jezno žensko na tleh.

»Vidiš, pojdi k sinu!« je dejala Neža. »Najbolje bo, če greš k sinu!«

»Kakopa! Da bi gledala snaho! Ali si neumna! Da bom še sinu za dekle!«

Majala se je čepe na odeji in gorela v lice.

»Mislim, da te sin ne mara!« je nadaljevala Neža. »Sama dobro veš, da te ne mara!«

Polona je planila v jok.

»To ni res, to ni res! On me mara. Snaha je tista. Samo radi nje sedim tu in krpam raztrgane nogavice. V moji lastni hiši me ne trpi! In so me zavlekli ven!«

Začela je na glas tuliti. Tudi Mani so se udrle solze in roke so ji trepetale od sočutja in usmiljenja.

»Če pa si razbijala in zaklenila snaho v stranišče! Kako dolgo je sedela v stranišču?« je vprašala Neža.

Poloni se je zjasnilo lice. Obraz se ji je razlezel v smehljaj, plosknila je z rokami in si obrisala solze.

»Da ti to veš? Pa saj je res. Dejala je, da se ni možila z menoj, ampak s sinom. In da naj se njenih stvari ne dotikam. Ali sem garjeva? Tu poglej, Mana, ali sem garjeva, da bi se ne smela dotikati njenih cap? O, pograbila sem poleno. Ona v jok in v stranišče! Naravnost v stranišče! Jaz za njo,« je dvignila cvileči glas, »jaz za

njo in sem zaobrnila ključ in švrk ključ v štedilnik! Pa sem šla!« Polona se je krohotala na ves glas ter se tolkla po kolenih. »Švrk ključ v žerjavico! Pa sem šla!«

»In si šla?« se je zgrozila Mana. »Snahi si to napravila?«

»Snahi! V kuhinji je opoldne smrdelo kot v peklu. Mleko je prekipelo, mast se je bila zažgala, krompir zasmodil, še kos cunje se je bil vžgal, preden je prišla dekla. Po ključavničarja so morali, da so odprli stranišče. Niti zelena ni bila več v obraz; svetila se je kakor utopljenec!«

»Kdo?« je vprašala Mana, ki so ji uhajale misli.

»Snaha! Saj govorim o snahi!«

»Snaha? Grozno!« se je tresla Mana.

»Dobro si naredila!« se je smejala Neža in njene brezzobne čeljusti so ji migale, ko se je škodoželjno hihitala v pest. »Dobro si napravila! In je smrdelo, praviš?«

»Smrdelo, da! Pa kako smrdelo!«

Mana pa je zmajala z glavo, sklepala svoje tenke in kakor sveče voščene bele prste in se ni smejala.

»Greh imaš! Zdraho si delala med snaho in sinom. Greh imaš, on ni samo tvoj sin, on je mož one, snahe!«

»Kakšen greh? Na cesti ga je ujela! Opijanila ga je in ujela. Prav na cesti. Kakšen greh?« je planila na noge in tolkla po mizi, da so se ji sivi lasje usipali na čelo. »O, če to ni greh, da ga upijani na cesti — in mojega sina in mojega sina; mojega sina!«

Spet je smrkala in si brisala lice.

»Nič ne veste, kako je materi pri srcu. In zdaj je njegova žena in jaz sem tu! O, ne bo imela sreče, ciganka, prav nič je ne bo imela. Še lastovka nima več gnezda pod streho!«

»Da nima?« se je zgrozila Mana.

»Ne nima, nima!« je tolkla po mizi.

Vrtinci prahu so se še vedno svetlikajoči podili v solncu, prekopicevali se kakor roj mušic ter pri vsakem novem zamahu prebegavali iz svetlobe.

Tisti hip se je čul na hodniku razdražen prepir in razgrajanje.

»Vi ne smete na ženski oddelek!« se je slišal glas sestra.

»Da ne smem s svojo ženo poročeno? Ona je moja žena poročena. Zlato poroko sva že imela. Ona je moja žena!« je vpil visok glas.

»Da, on je moj mož!« je javkala vmes ženska.

Odprla so se vrata in na vratih je vlekla drobna starka, vsa zgrbljena in šibka, za roko mežnarja Meralo v sobo. Sestra je v zadregi stala pri njima.

»Kam ga vlečeš?« se je zavedela Polona.

»On je moj mož! Midva bova skupaj!« je dejala Meralovka. »Petdeset let in več sva bila skupaj. In zdaj ne smeva! Zdaj sva rekla, da bova skupaj!«

»Bog je združil!« je potrdila Neža.

»Ali si nora? Kdo bo gledal dedca!« je dejala Polona.

Sestra je čakala, da je starka vstopila, nato pa hitro zaprla vrata, Merala je ostal na hodniku. Cepetal je na mestu in vpil je s svojim visokim glasom.

»Pritožim se na škofa, pritožim se na škofa. Noge so mi že umivali, tu mi pa branijo ženo. Ona je moja žena, ona je moja žena!« Njegova žena pa je poklenila onstran vrat, trkala nanja in klicala vsa zahlipana:

»Andrejček, nikoli te ne bom pozabila, nikoli!« In zunaj ji je odgovarjal ves ginjen in sladak in zaljubljen.

»Zmerom bom mislil nate; tudi jaz bom vedno mislil nate, Jera! In škofu se pritožim, ki so mi noge umivali! Jaz imam še zakonske dolžnosti! Pritožim se, pritožim se pri škofu!«

»O le, Andrejček, le! Saj te ne bom pozabila!«

Klečala je za vrati, se križala kakor v cerkvi in solze kakor orehi so ji lile po licih.

»Bog je združil!« je ponovila Neža. »Kdo bo ločil? Če bi bil moj, bi ga ne dala. Nak, pa bi ga ne!«

»Da bi ga ne?« je vprašala Mana.

»Gotovo, da ne!«

Meralovka je prisluhnila; ker se ni nihče več oglasil pri vratih, je drobila k oknu in z rdeče obrobljenimi ugašajočimi očmi zrla na vrt in ihtela v predpasnik.

»Zdaj so mi spet moža vzeli, zdaj so mi ga spet vzeli. Nikoli ga ne pozabim!«

Dogodek je pomenil za zavod veliko razburjenje. Starčki so zvedavo hiteli skupaj, mahali z rokami in pripovedovali razburljive reči. Da je nekdo umrl. Ne, nekdo je udaril sestro. Tudi ne. Ukradli so kaj. Kdo, se še ne ve, pa se bo zvedelo. Kaj še! Znorel je in ušel na ženski oddelek. »Nikoli ni bil pri pameti!«

Ženske pa so zbegane stale okoli Meralovke in si niso vedele pomagati. Starka je ihtela od neznanе bolečine ter tiščala predpasnik na oči.

»Čemu ti bo dedec?« se je oglasila Polona. »Ali naj tu spi? Moli, moli, da ti ne bo vrag mešal pameti. Pusti ga pri miru, saj komaj še živiš!«

»Ali ste slišale? Ali ste jo slišale? Da se ne bojiš Boga! Mož je moj, mož je moj, mož je moj!« je kričala in stiskala pesti.

»Oh, pojdi no! Kakšno ženeš! Ali nisi sita in imaš streho, in on je sit in ima streho?«

»Kaj pa zakrament? Čemu pa je dal Bog zakrament?«

»Da, da, zakrament!« je vdano pritrdila Mana. Pristopila je in ji brisala lice. »Vse bo še dobro, vse bo še dobro, jaz vem, da bo še vse prav.«

»Ti Mana, to razumeš, ti Mana, veš,« se je je oklepala starka. »O, to je strašno! Sam Bog vidi! Kako bi bila lahko skupaj. Kakor

v ječo sva zaprta. Pa so me še vprašali, sam gospod škof so me vprašali, ali sem rada tu! Da, ali sem rada tu? Kako bom rada tu, ko so mi moža vzeli?«

»Kdo pa je rad tu?« se je razvnela Polona in oko ji je bliskalo od jeze. »Kdo pa je rad tu? Še solnce sveti drugače. Le pogledjte, tam zunaj na cesto in streho in park sveti solnce čisto drugače. Kako naj v ječi sveti solnce?«

»Ko bi mogla kam ven!« je vzdihnila Jera.

»Nič ne joči Jera, jaz te bom vzela k sebi!« je dejala Mana ginjeno in glas se ji je tresel. Njen beli obraz je bil ožarjen od neznane sreče in nejasnega pričakovanja. »V svoje stanovanje vaju bom vzela in vse bo dobro in vse bo prav!«

»Kam?« se je zagnala Polona.

»V svoje stanovanje!« je ponovila Mana in pobožno sklenila roke.

»Kakšno stanovanje? Kje imaš stanovanje? Mana, ti noriš!« se je zgražala Neža.

»O, ga nimam, pa ga bom imela!«

Šele zdaj so zapazile, da na prstu vrti prstan, ki ni bil merjen na njeno roko in ga je morala podložiti s papirjem. »Ne bom več dolgo tukaj. Ven pojdem. Omožim se!« je zamaknjeno sklenila roke. »Omožim se in te vzamem z možem k sebi!«

Kakor bi se bila hiša podrla, so obstale. Omožila se bo in pojde ven. Ostale bodo same. Zgodilo se bo, da pojde odtod, ne da bi umrla. Že dolgo ni nobena umrla in zdaj pojde ena, ki se moži. Moraš ji verjeti, če gledaš njeno vdano in tiho lice.

»Možiš?« se je vzpela Jera. »O, ti boš imela moža pri sebi!«

»Bom!« je kimala z glavo Mana.

»In pojdeš iz te ječe? Iz teh muh in komarjev in več in — O, ti pojdeš in jaz ostanem! Niti minute! Niti minute. Umrem tu. O, da bi tu umrla! Grozno. Niti minute ne!« se je zibala Polona. Zavistna poteza ji je zaigrala okoli usten. »Kako se boš možila, Mana? Kdo ti bo dal stanovanje? Ali je vdovec?«

»O, ni! Neoženjen je!«

»In ima stanovanje?« je silila Jera.

»Vse bo preskrbel!« je kimala starka in obraz se ji je praznično belil od tajne sreče in zanesenosti. Vrtela je prstan na roki in pobožno dvigala oči. Jasne, nedolžne oči, polne upanja in zamaknjenja v daljno deželo.

»Stanovanje s sobo in kuhinjo ali samo sobo?«

»Sobo s kuhinjo in še eno sobo!« je pletla v svojih mislih.

To je bilo nekaj novega, kar je razmajalo dušeče ozračje. Bilo jim je, kakor da so se vsi predmeti v sobi premaknili in zavzeli nove prostore. Vse se je razgibalo, vse dobilo še svoj poseben pomen in posebno lice. Nekaj, česar ne razumeš, gledaš, vidiš, pa ne razumeš. Še Mana, tiha Mana. Tudi ona je dvojna. Tista, ki je tu v sobi in ona, ki se moži in odhaja. Edina, ki ni bila poročena, se zdaj moži

in odhaja. Ne odhaja v smrt. Moži se in bo imela svoje stanovanje. In on ji ga bo preskrbel.

»In boš pila vino?« je vprašala Polona.

»Židano ruto naj ti kupi!« je hitela Neža. »Meni jo je mož kupil, še zdaj jo imam. Ne tu. Shranjeno. Trideset jih imam!« je lagala. »Trideset. Za tiste čase, ko pojdem odtod. Sin bo prišel pome!«

»Kakšen sin?« se je čudila Polona. »Kakšen sin?«

»Moj sin! In ko pride, si bom zavezala židano ruto!«

»Ali se ti ni obesil? Saj se ti je obesil!«

»Oh, nesrečne ženske!« je zaihtela vsa iz sebe. »Zdaj mi ne privoščite niti tega, da bi sin prišel pome. On je v Ameriki. In se ni obesil. In se ni obesil!«

»No, sama si povedala in jaz tudi vem, da se ti je sin obesil zaradi žensk,« je kruto in sovražno dejala Polona. »Sina imam samo jaz, ki zame plačuje. Toda zdaj ne ostanem niti minute. Midve z Mano pojdeva. Jaz lahko živim zunaj. Od česa boš pa ti živela, Mana, ko nimaš nič?«

Mana se je zamislila, nato pa plosknila z rokami kakor otroci.

»Pokojnino bo dobil. Gotovo. Saj mu morajo dati pokojnino. Pet sto na mesec!«

»Kaj boš s petimi sto?« je dvomila Neža vsa potrta. Polonine besede so jo ponižale in užalostile.

»Pa tisoč, o, še več. Mora jo dobiti.«

»Tega pa ne verjamem! Da bi te takšen vzeli, ki ima tisoč in več pokojnine!« je zavistno in vznemirjeno mahala Polona z nogavico po zraku. »In te bo tepel! Boš videla, še tepel te bo. Reva boš!«

»Če ga pa ne poznate!« se je nenadno vzpela Mana in oči so se ji jezno zaiskrile. »Nič ga ne poznate. Še ta prstan mi je dal! Vidite, ta zlati prstan!«

»Da, in še ta zlati prstan ti je dal!« je potrdila Jera. »Prav gotovo, da ga je dal! In zlat je.«

»Kje pa prideta skupaj? Vendar ne hodiš v njegovo stanovanje! O, takšna pa vendar nisi, da bi hodila v samčevo stanovanje! Jaz vem, kaj se to pravi. Nič niste izkusile, jaz sem enkrat bila. To se pravi nekdam; še danes mi brni v glavi. Kar stresa me. Da, hotel mi je odpeti gumb na bluzi! Strašno. In ti da hodiš v takšno sobo?!« se je gnala Neža in kri ji je tiščala v lice. »Takšna da si, Mana?!«

»Saj nisem!« je plaho trepetala Mana, videč, kako so tudi druge napravile sovražen in leden obraz. »V parku sva se zmenila in prstan mi je dal in je res zlat!«

»Pa se bosta res vzela?« je tiščala vanjo Neža.

»Res!« je verno kimala Mana.

»In te je poljubil?« je vprašala Polona.

Mana je za hip spreletela plaha rdečica. Zavedela se je; čutila je, da gre v očeh teh vprašujočih strank za njeno veljavo. Ni si upala pogledati v lice, vdano je spustila roke v naročje ter se zlagala:

»Da, že! Trikrat!«

»No, vidite!« si je oddahnila Jera.

»Zdaj pa res prideš!« je prikimala Neža.

»Tudi jaz pojdem!« je vreščala Polona. »Tudi jaz. Obe. Mana in jaz. Meni ni potreba. Jaz bom pri sinu!« In solze so se ji usule od neznane ihte. »Tam bom jedla, kadar bom hotela, šla, kamor bom hotela. Še v gledališče. Tam ne bo ne zvonca ne sestre ne čobodre opoldne. In ne nogavic in raztrganih cap.«

»In pesem mi je napisal!« je pripovedovala Mana. »Kakšno pesem! Jokala sem, kar na glas sem jokala!«

»Ali zna?« je vprašala Neža.

»O, zna; učitelj je. In brado ima!«

»Brado?« se je čudila Jera.

»Lepo brado!« je šepetala Mana in bleščeči pogled je plaval v neznano kraljestvo. »Rekel je, da ima rad ostrižene lase! Kite si bom odstrigla! Gospa bom!«

Nastal je molk, da bi slišal nit, če bi padla na tla.

Zunaj pa je trkal na okno še neodprt popek magnolije, ki je kakor sveča žarel v večernem solncu.

III

Na vrtu je obupno tarnal Merala. V svoji bolečini se je odpravil k upravitelju ter mu s solzami v očeh jecljal, da ne more živeti brez žene. Upravitelj se je najprej nasmehnil, ko pa je videl obupani stari obraz v solzah, ga je prijel za ramo ter mu prigovarjal:

»Ali ni dobro spravljena? In vi tudi! Na gorkem sta, nihče vaju ne podi spred praga, lačna nista. Kaj bi še rada?«

»Vse res,« je prikimal mežnar, »vse res, toda ona je možu zakonska žena in obljubil sem ji, da je ne zapustim! In tudi mrtve ne zapustim!« je gledal v tla in brskal z ного po tleh.

»Pod isto streho sta!« je nadaljeval upravitelj. »Tu mrtve nihče ne vzame. Ali nista na varnem?«

»Da,« je potrdil.

»Potem je pač vseeno!«

»Eh, gospod, ko pa ni vseeno. Dolgčas mi je! Prav res dolgčas!« je vrtel klobuk v roki. »Zlato poroko sva imela in —«

»Kaj bo dolgčas? Kakšen dolgčas?«

»Eh, gospod, vidim jo rad, pa je. Še zmerom jo vidim rad!« se je izvil.

Upravitelj se je sedaj moral smejati. Gledal je razoglavega možička pred seboj, ki je vrtel klobuk, vihal špičasti nos in mežikal. Kadar je starec utrnil z veki, se mu je sprožila solza po licu.

»Da bi stanovala skupaj!« je spet začel.

»Če pa nimamo prostora! Podnevi se itak vidita!«

»Prav, gospod! Ali se ženimo samo za podnevi? Meni je šele ponoči dolgčas!« je stisnil Merala. »Ko sva še bila doma v bajti, mi je tako položila roko na glavo in sem vedel, da živi. Zdaj ponoči nikoli ne vem, ali še živi. In ko bo eden umrl od naju, mu bodo tuji svečo držali in —« je pridržal sapo. »Vse sem premislil. Nihče ne bo poklical nje. O, nihče ne bo poklical nje! Ali pa mene in nikogar ne bo na straži!«

Merala je zares buknil v jok. Zdel se je tako obupan in nesrečen, da bi se moral smiliti. V njegovih nebogljenih mislih se je vžgalo nekje daleč čudno spoznanje. Kakor bi nesel breme po rebri navzgor ter bi se preko slemena svetila modra nebesna jasnina. Do slemena, samo do slemena bo tiščalo breme, bodo klecala kolena, bo pohajala sapa, na slemenu bo vseh težav konec in bo breme lahko in mišice bodo sproščene. Na slemenu je sreča, je mir, je zadovoljstvo in blažen pokoj. In Merali se je v njegovi poluslepi pameti zdelo, da se je počasi vzpenjal po taki rebri, ko so mu na mah zavalili orjaško skalo na pot. Ne vidi čez, ne more čez, ne sme čez. Silno ga je potrla.

»Greh imate!« je dvignil roko. »Greh imate! Škofu se pritožim ki so mi umivali noge!«

Še preden mu je upravitelj mogel odgovoriti, je potrkala mlada sestra in v isti sapi povedala, da se je Gregorec uprl sestri vratarici in odšel v mesto.

»Strašno razjarjen je bil in klel je kakor Madžar!«

»Zmerom slabše!« je dejal upravitelj — in mlada sestra se je čudila njegovi mirnosti. »Se bo že vrnil!«

»In je govoril, da gre nekemu zažigat!«

»Navadno gre vsak zažigat!« je dejal upravitelj. »Solnce mora vendar te možgane zbuditi. Pa se vrne brez požara. Z mrakom bo vse zopet zaspalo. Pomlad kliče tudi v stari krvi. Stara pesem. Nič se ne bojte. Večerja bo spet vsem neslana in bodo godrnjali in bodo sitni. Človek je čuden cvet; za šipami ne uspeva! O, človek je čudna žival; v kletki ne more mirno spati. Zaspal bo rajši na cesti med vozovi. Toda, pomnite, sestra, star človek ima pamet s kurjo slepoto; od zore do mraka bo gnal svojo in bo taval kakor za večjo, v mraku mu vse to ugasne. V mraku je samo plah metulj, ki pada v večer med cvete. Nič se ne plašite, sestra, pri večerji imate spet druge težave z njimi!«

Toda topot se je upravitelj uštel. Tudi starčevska pamet ukani. Pri večerji so manjkali: Rihar, Mana, Gregorec in Polona. Dve razbiti barki je vihar sunil iz zaliva na odprto morje v valove, dve peruniki je vihar dvignil iz grede. Loboda je divje premetaval bergle, se kregal in tiščal pene na ustih.

»Za slanik sem mu dal in ga ni prinesel. Zapil je moje tri dinarje!«

»Zmerom je še zapil!« je dejal Merala. »O, požrl ti je denar!«

»Da, požrl!« je menil Loboda. »Nikoli več!«

»Kaj praviš?« je vprašal Merala skrivnostno. »Ali je draga želva?«

»Kaj želva? Čemu ti bo želva?« se je zgrozil Loboda. »Gotovo je draga!« »Osem dinarjev imam in —« je premolknil, kakor bi pre-mišljajal.

»— in kaj?« je planil v besedo Loboda.

»Ženi sem jo obljubil. Da bi rada želvo, ki bi pri njej spala. Ker ji je dolgčas! In sem ji jo obljubil!«

»Da si obljubil?«

»Da, dokler ne najdeva stanovanja!«

Za Lobodo je bilo to mnogo preveč, da bi mogel naenkrat vse razumeti. Vse se je okoli njega čudno sukalo in čim manj je razumel. Želel si je, tako nepopisno želel slanika in tega ni, Merala mu pa pripoveduje o želvah in stanovanju.

»Ob pamet si, Merala!« je stisnil skozi zobe in udaril z berglami! »Ob pamet si! Draga je, toliko denarja nimaš!«

»To je slabo!« je uvidel Merala, vihal svoj nos in mežikal v luč. »Vse je slabo! Vse stoji na glavi! Da, na glavi!« To spoznanje ga je za hip potolažilo. »Vidiš,« je povzel spet, »vidiš, Loboda, želvo že imam. Tam v ruti! Še nocoj ji jo ponesem. Na okno potrkam in ji izročim. Veš, pravijo, da želva pogine pri človeku, ki v kratkem umre. Tako! Radi žene. Za ženo ni nikoli preveč, veš Loboda, nikoli preveč! In ko pogine, bom vedel. Ne, moje žene ne bodo vrgli v korito in mravljam!«

»Kje si jo dobil?« je vprašal Loboda. Ves je gorel ob misli, da pride Merala in potrka na okno in ponese želvo.

»Na vrtu!« je šepnil Merala, »nihče ne ve!«

»Ukradel si jo!« je planil Loboda pokoncu. »O, mežnar, ti si kradel! Kar tu jo pusti! Naj bo tu, da bom videl, če je res!« se je domislil Merala. »Vrnem jo, nič ne povej! Na vrt jo ponesem!«

Zunaj so se slišali koraki. Merala je položil prst na usta in skrnil želvo pod klobuk. Ves se je tresel v pričakovanju. V sobo je stopil upravitelj, razburjen in zaripel, jeza mu je sijala z obraza. Morala sta povedati, kako je Gregorec odšel in da Rihar ni drugega dejal, kakor da se oženi.

»In Gregorec je gotovo zapil mojega slanika!« je vzdihnil Loboda in stisnil pesti. »Le naj se vrne!«

Upravitelj si ni mogel pomagati. Spet so se odpirala in zapirala vrata, spet so se slišali trdi koraki. Merala je za hip prisluhnil, nato pograbil želvo in si posadil klobuk na oči.

»Zdaj pa grem!«

»Kam?«

»Nazaj jo nesem!« se je prihulil Merala.

»Le,« je mirno dejal Loboda in pobiral berгле.

Merala je kakor tat potuhnjeno prekoračil hodnik in s hodnika na vrt pred ženski oddelek. Prisluhnil je v polutemi pod oknom in rahlo potrkal na šipo.

»Jera,« je zaklical, »Jera, odpri!« Srce mu je burno bilo kakor mlademu fantu. Čudno junaštvo mu je bilo v duši. Ker se ni nihče oglasil, je udaril močneje. Ženske so se prestrašile in obmolknile. Zunaj je bila silno nemirna noč in oljnata nočna lučka je plaho brlela sredi sobe ter metala strašne pošastne sence po zidu.

»Jera, Jera!« je ponovil in še potrkal.

»Oh, moj Bog, kaj pa je?« se je preplašila Jera ter drsala k oknu.

»Na!« ji je dal s tresočim se glasom in zeblo ga je v večernem hladu, da je šklepetal s čeljustmi. Spomnil se je podvez pri spodnjih hlačah in starega čika in suhega korenja. Žena je stegnila roko in segla po stvari, ki jo je nudil. Toda tisti hip je že zavpila, kakor bi jo bila pičila kača in se vsa trda sesedla na tla.

»Hudič, o, to je bil sam hudič!«

Želva se je bila zakotalila po tleh pod posteljo in nihče je ni pobral. Ženske so vreščale, Neža je planila k Jeri in jo spravila na noge. Mežnarica pa je s trdo roko in osteklenelimi očmi kazala v okno in ječala:

»Zapríte! Sam hudič mi je pomolil svoj gobec!«

Vse starke so bile grozno prestrašene ter si niso upale dvigniti oči v okno. Trkale so se po prsih in usehle ustne so jim gibale v molitvi. In ponoči je drsalo po sobi, kakor bi vlačil raztrgane šolne. Za ves svet bi nobena ne bila šla iz postelje.

IV

Gregorec je stopal po ulici in silna togota mu je grizla v dušo. Užaljen se je jezil na ves svet, brskal s hodnika smeti in pomarančne lupine. »Na, pa sem le ušel, pa sem le ušel!« Pljunil je, udaril s palico po kamenju in stiskal pest. Mimo se je peljal avtomobil, ki je dvignil oblak prahu, da je moral tiščati nos. Otepal je z roko in pršal okoli sebe.

Sam ni vedel, kam bi. Samo da je bil iz ječe. Čutil se je prostega; bil je spet na cesti enakovreden vsakomur, ki je hitel mimo. »Nikomur nič mar! Nikomur nič mar!« Bog ve odkod so se mu utrgale te besede; ponavljal jih je sam pri sebi in jeza mu je ponehaval. »He, komu kaj mar? Nikomur nič mar!«

Taval je po obrežju in hitel, kakor bi se mu nekam mudilo. Komotarja je bil čisto pozabil. Z zanimanjem je gledal za vozom, ki je peljal v visoki leseni kletki težkega bika na klavnico. »Eh,« je mahnil z roko, »nikoli ga jaz nisem tako vozil!« Poln zaničevanja je brnil kamen v strugo. Slišal je udarec in rahlo so se razgibali valovi. Zmajal je z glavo ter nekaj mu ni šlo po volji. Poln nemira, kakor bi ga nekaj klicalo, je nadaljeval pot v pomladnem solncu.

Po cesti je pridirjalo par iskrih konj, visoko na kozlu je sedel košat kmetiški par. Bila sta še mlada in njej se je lice nasmihalo.

»Eh!« se je ustavil, »to pa to! Brez konca bi se tako vozil!« je mežikal za vozom. Obšla ga je čudna žalost; zrl je za vozom in lice se mu je od bolesti kremžilo. Stegnil je roke, kakor bi držal vajeti in cmoknil z jezikom: »Hi! — Eh, da,« se je zavedel, »kar je, je!« Toda tistega nejasnega nemira ni mogel utešiti. Bilo mu je, kakor da stoji pred nevidno steno in ko bo stopil v njo, se mu bo nekaj odprlo. Bog večni vedi, kaj. Nekaj, česar še ni bilo. Kakor sluti slepec nekaj, česar ne vidi. Nekam bi šel, nekam daleč.

Slanik na vratih Krivčeve trgovine ga je spomnil na dinarje v žepu. Ustavil se je pred trgovino in v grlu ga je žgečkalo; v oknu je stala steklenica in lepe modrikaste slive so bile na njej.

»Za slanika bom še naberačil!« mu je šlo po glavi. Morda bi se bil še premagal, da se niso odprla vrata. Znani duh po petroleju, milu, kislem zelju in slanih ribah mu je udaril v nos. In vmes se mu je zdelo, da vonja žganje. Zagnal se je in vstopil.

»Za tri dinarje močnega!« je rekel odločno ter težko položil denar na mizo.

Pomočnik mu je nalil frakelj geruža, ki ga je Gregorec polagoma in skoraj pobožno nagnil k ustom. Samo par kapljic si je vлил na jezik. Slastno je srknil pekočo pijačo in pogledal frakelj proti svetlobi. Vzdihtil je, obšla ga je čudno žalostna misel. Zmajal je iznova z glavo in dejal vdano: »Vsega bo konec!« Zamižal je, vлил vase sunkoma ostanek pijače in odšel na cesto: »Vsega bo konec! Zdaj sem še Lobodi slanika zapil! Vsega bo konec!« je ponavljal in ne bi bil mogel povedati, zakaj in čemu bo vsega konec.

Ustavil se je na voglu ter opreznil, kje je stražnik. Naglo je snel klobuk, zaobrnil levo oko, da se je pokazala krvavo obrobljena belina ter začel s pojočim jecljavim glasom: »Usmilite se ubogega slepca, očeta osmih nepreskrbljenih otrok, usmilite se!«

Ni stal dobro uro, ko je nabral že peščico drobiža. Videl je, da se od daleč bliža stražnik. Zavrtel se je na peti in oddrsal v veliki vhod sosedne hiše, šel čez dvorišče in v stransko ulico. Stal je spet pred Krivčevo trgovino.

»Imenitno!« si je dejal, kajti želja po pijači mu je bila narastla. »Samo tiste tri dinarje za slanika v drug žep, da jih ne zapravim!«

V trgovini je stalo nekaj delavcev; čutil je pred njimi še stari odpor, ki mu je ostal iz boljših dni. Še preden si je naročil žganja, je ukazal zaviti slanika v papir. »Da ne pozabim. E, poznam se!« Šele ko je čutil ribo v žepu, se mu je zdelo v redu. Naročil si je spet močnega. Sedel je na prazen zaboj v kotu, postavil frakelj predse in šel za svojimi mislimi. Pri tretjem fraklju se je spomnil spet tistega para konj in Komotarja. »In prav on je vsega kriv!« je oslinil stisnjeno pest. »Zažgem mu!« je sklenil in naročil četrti frakelj.

»Zdaj bo pa dovolj! je dejal pomočnik, ki ga je poznal, da se pijan razjezi. »Zaprli bomo!« Plačal je in omahnil na cesto. V žepu je čutil še en dinar. Ves svet se je sukalo okoli njega, noge so mu

čudno spodletale v kolenih, lovil se je z roko ob zidu in solze so mu silile v oči. »Zdaj nimaš, kam bi glavo položil,« je govoril, »in Komotar ima tvojo hišo! Zakaj ima Komotar tvojo hišo?« Ustavil se je, zaokrožil s palico v zraku ter jezno udaril po nevidnem sovražniku: »Zakaj, da, zakaj? Zakaj ima on tvojo hišo?«

In v glavi mu je vstal sklep, da mora Komotarju zažgati. Stiskal je pesti, taval in omahoval po ulici. Ker so se prav tisti čas zapirale pisarne in trgovine, je bilo na cesti polno ljudi. Zaletaval se je vanje in govoril z nevidnim nasprotnikom: »He, he, kdo mi pove, zakaj vse to? Jaz v hiralnici, on v moji hiši. On s parom konj, jaz — he, kako pa jaz? In kdo mi ubrani, da bi pil, he, kdo?« Vihtel je palico po zraku in napadal.

Stopal in omahoval je po cesti naprej, zavil v predmestje, čez most in naprej. Ko so gorele v hišah luči, je stal pred Komotarjevo hišo. Mogočna domačija se je bahato šopirila ob cesti in svetla okna so mežikala vanj. Trpka žalost mu je legla v srce, noge so mu bile trudne in glava težka. Zavil je počasi po travniku do hleva za hišo in obstal ves prevzet. V hlevu so hrzali konji in bili s kopiti po lesenem podu. Luč je udarjala skozi široka vrata. Hlapec je žvižgal ter nastiljal. Tik za hlevom je stal kozolec, za kozolcem sadovnjak. Drevesa v njem so se rahlo zibala, kakor bi ga pozdravljala. Vse je bil sam zasadil. In zadaj za sadovnjakom je rahlo klokotal potok in nizko jelševje je šumelo kakor roj čebel.

Stopil je počasi h kozolcu. Grenak in potrt se je spustil na slamo in misli so se mu čudno medle in križale. Nobene ni mogel zgrabiti. Loteval se ga je spanec in nekje v daljni podzavesti se mu je oglašal sklep, da mora zažgati. »Kje?« je odgovarjal. »Kje, ko nimaš žveplenk! Saj nimaš žveplenk! O, pa imam še dinar zanje! Prav, pa zažgi z dinarjem. O, pa bi, če bi imel žveplenke!« Slišal je še, da hodi hlapec po dvorišču in spravlja v kraj komate in voz. V svoji zaspanosti je še dojel, da bi se rad nekam peljal, vseeno kam, samo nekam prav daleč.

Dremavica in žganje sta ga premagala; čez čas se je slišalo pod kozolcem iz slame samo njegovo smrčanje.

Nič ni vedel, kdaj se je zbudil. Mraz ga je tresel, v ustih mu je bil suh grenak občutek. Na cesti je še slišal vozove in ljudi. Potegnul si je z roko preko čela, kakor bi se hotel nečesa domisliti. Nič ni prav vedel, kje je. Šele ko je z roko zadel ob kosmato žival, se je streznil. V mesečini je pred njim sedel veliki pes Karo ter se mirno oblizoval. Tega psa je pripeljal še majhnega k hiši. Zdaj je sedel pred njim in mežikal potrpežljivo ter čakal, da se zbudi. »Karo!« ga je poklical. Pes se je zleknil in pomahal z repom. »O, ti Karo!« Karo je stopil bliže in tiščal z gobcem v njegov žep. »Da ti to diši?« se je nasmehnil Gregorec. »E, to je Lobodov slanik!« Že je vlekel ribo iz žepa, da bi jo odvil, ko jo je spet sunil nazaj: »Ne, Karo, to je Lobodov slanik! Misli, da mu ga ne prinesem. Pa se bo čudil!«

Šele zdaj mu je prišlo na um, da ga v hiralnici pogrešajo in da bo imel nerodnosti, ko se vrne. Spomnil se je, tako so govorili, da zapro nepokorneža v temnico. Vse v njem se je upiralo. »Mene ne bodo!« se je postavil na noge. »Mene, čigar je bilo vse to! Da, Gregorec, pa si imel konje in si se peljal, kamor si hotel in si spal na beli postelji!«

Mesec je sijal iznad hriba ter obseval hišo in hlev in kozolec. Drevesa in poslopja so se zdela, da plavajo v mlečni bleščavi. Gregorec je oprezno taval proti cesti, veliki pes Karo je počasi stopal ob njem ter zvesto strmел vanj.

Že je hotel vstopiti in prositi prenočišča, ko je zapazil pred hišo v senci prazen zapravlјivček. Konj je nemirno grizel žvale ter bil ob tla s kopiti.

Kakor bi bila nevidna moč šinila vanj. V čudno pijanem navalu skritega nemira je prijel za vajeti. Konj se je rahlo vzpel. Gregorec je ves trepetal, bilo mu je pri srcu kakor otroku, ki najde dolgo pogrešano igračo. V njegovi pameti je bila samo zavest, da drži za prazen voz in se lahko odpelje. Kam vseeno, samo da nekam gre. Za tajnim klicem, ki mu kljuje v srcu. Spravil se je na kozla, pograbil za bič, odvril voz in udaril po konju. Žival se je iztrgala v dir, da je voz odletaval. Gregorec pa je samo pridušeno vzklikal od neizreklјive sreče in blaženosti. Karo je zvesto tekел za vozom in težka ovratnica je veselo pocinglјavala.

»Teci. Karo!« ga je Gregorec oblastno klical s kozla.

Bil je spet gospodar in se peljal v neznano pokrajino. V njegovih mislih je gorelo nekaj svetlega, ožarjenega, ki ga je klicalo. Zdaj se je peljal, peljal v divjem diru v mesečini, mimo dreves in hiš, ki so dremale ob cesti. Bil je po živali, da se je gnala kakor splašena. Voz je zdrkal in odletaval kakor pero. Gregorec je mežikal, strmел pred se in se zmagoslavno smehljal. Zdaj se odpelje, zdaj uide, zdaj je gospodar. Od strasti in nepopisnega prevzetja je ves gorel, čudna muzika mu je brnela v ušesih, od krvi, ki mu je plala v glavo.

Ozrl se je, da vidi, ali še teče Karo za njim. »Teci, Karo!« mu je spet klical ter ni pazil na konja. Voz je zavil v ostrem ovinku na ozek most. »Teci, Karo, teci!« je vzklikal, ko je zadnje kolo udarilo ob kamenito ograjo. Voz je odskočil in se zavrtel. V loku je dvignilo voznika ter ga zavihtelo zviška v valove.

Konja so nekaj ur pozneje ujeli z razbitim vozom, par streljajev dalje na travniku. Nihče si ni mogel obrazložiti, kdo ga je splašil in pognal v beg.

Valovi pod mostom so se bili že umirili in se skrivnostno bronasto svetlikali med vrbami. Kakor mrtvaška senca je sedel Karo na bregu ter žalostno zavijal v noč.

Rihar je bil dohitel Mano v parku. Bila se je opravila, kakor ji je naročil, čakala ga je na klopi ter tiščala prstanec ukrivljen, da ji prstan ne pade z njega. Prstan, to čudno znamenje zaobljube, ki jo je čakal za sive dni. Vsa je drhtela in njen stari beli obraz se je blestel kakor poveličan. O, bila je nevesta in pekoča skrivnost je šla skozi njene ude. Od daleč se je belila njegova mogočna brada; tudi on je bil silno razburjen in čutil je, kako mu bije srce. Čisto v grlu ga je tiščalo.

»Pojdiva!« ji je slovesno ponudil roko, da je vstala.

»V božjem imenu!« je sramežljivo pripomnila Mana. »Kako hitro hodiš! Stopaj počasneje, da te bom dohajala!«

O, Mana je bila že uganila, da Rihar težje prestavlja svoje otrdele noge in da mu srce nagaja. Pa ni hotel priznati ter se je trudil, da bi spešil korak. Mana je to vedela in je sama nalašč pridrževala korak.

»Saj tudi ti hodiš kakor sedemnajstletna!« si je pogladil brado ter se pokroviteljsko nasmehnil. »Da, še v bokih se ziblješ!«

»Oh, kakšen si!« se je rahlo zardela ozrla vanj in pogled njenih čisto nedolžnih otroških oči je obvisel na njegovem licu.

Obstala sta pred župniščem in se spogledala. Bila sta v zadregi. On je pohrkal, pljunil, in podrsal z nogo, ona pa si je tlačila kos rute v usta. Nato je on potrkal, a ni čakal glasu, temveč odprl vrata. Rogoznica pred pragom se mu je rahlo zadela ob drsajoči korak.

»Amen!« je dejal župnik ter pogledal preko očal. »Kaj pa vidva?«

Zbegana sta obstala; Rihar je snemal klobuk, Mana se je umikala za njegov hrbet. On je čutil, da se mu ustne pregibljejo, a ni mogel spraviti besede iz sebe. Soba se je meglila, okna so mu plesala pred očmi in nekakšen kip nad pisalno mizo je poskakoval proti njemu.

»Kako pravite?« je dejal župnik, ki je bil že nekoliko gluha. »Kako pravite? Za maše? Za koliko maš?«

»Nel!« je odkimal Rihar, ki mu je srce tolklo od razburjenja.

»Da!« je dejala ona. »Za eno!«

»Nel!« je odkimal Rihar. »Potem! Najprej poglavitno!« Stisnil je klobuk v roki ter se podrsal proti mizi. »Oklice sva prišla pisat!«

»Da, oklice!« je prikimala ona.

»Kako?« se je nejeverno dvignil župnik. »Ali prav slišim? Oklice? Za sebe?« Njegov obraz se je daljšal od začudenja; tako je bil presenečen, da je snel naočnike z nosa. »V teh letih?«

»Komaj dva in sedemdeset imam!« je dvignil glavo Rihar. »Da, komaj in —«

»Jaz jih še nimam šest in šestdeset!«

»Ali imata dokumente?« je vprašal župnik.

»Nimava! Teh nimava!« je besedel Rihar tehtno in važno. »Poštena sva in po pravici bova vse povedala. Jaz sem učitelj Rihar in to je moja nevesta Mana Hreščak, oba sva neporočena in stanujeva —«

»V hiralnici!« se je nasmehnil župnik, ki ju je spoznal.

»Da, v hiralnici!« je dahnila Mana.

»Kako bosta tam stanovala skupaj? Saj tam ne moreta stanovati skupaj! In še za pogreb ne bosta imela, kako bosta plačala poroko? Oh, poslušajta me, tu imata vsak po pol dinarja in mislita rajši na smrt!«

Rihar pa se je tistikrat zravnal v vsej svoji dolžini in brada mu je jezno zatrepetala.

»Nisva prišla beračit! Jaz sem učitelj Rihar in to je moja nevesta Mana Hreščak!« Glas se mu je tresel in zaletaval; ves ogorčen je mahal s klobukom. »In za najin pogreb je še čas in ko umreva, naju ne bodo mrevarili. Tako!«

Posadil si je klobuk na glavo in odprl vrata. Kakor plaha čopka, je šla Mana za njim. O, kako silen je bil, ko se je jezil! Kakor ogorčen prerok je bil in bolj redki sivi lasje so mu vihrali izpod klobuka.

»Nezaslišano! Za mašo bi rad, far, in pa tisti stotak bi rad pridobil hiralnici! O, takšni drže skupaj. Mi v hiralnici nismo nič! Takšna sita gospoda pa drži skupaj! Pojdi, Mana, pritoživa se!«

Prav za prav ni dobro vedel, kaj in kako bi, toda bil je tako ogorčen in razžaljen, da mu je srce razbijalo kakor divje kladivo, noge so mu klecale in v sence je tiščala kri.

»Vidiš,« je dejala Mana, »če bi bila najprej plačala za mašo!«

»Tako! Jaz naj barantam z mašami? Jaz sem pisal v Rdeči prapor. Lahko bi bil komandiral in dramo bom še napisal! O, jaz še nisem rekel svoje zadnje besede! In od mene hoče najprej dokumentov? Starec, ki mu je pamet splensila! Pa bo mene takšen opominjal na smrt, mene, ki bom še dramo napisal!«

Mana se je tresla ob silni plohi besed, ki je treskala vanjo. Stal je vzravnal pred njo, krčil pesti in bela brada mu je kakor slap vzvalovala po prsih. Ko je omenil dramo, se je vsa stresla pred »grozno kletvijo«, tako trda in tesna se ji je zdela ta beseda.

»O, saj je še civilni zakon! se je domislil. »Na magistrat pojdiva, bomo tam uredili.«

Mana ni razumela besedice. Kakor zvesto vdana senca je šla za njim. Sklepala je svoje dolge prste in tiščala prstan, da se ji ni snel. Še zmerom ji je vrtala v glavi misel, da bi bilo vse dobro, če bi bila dala prej za mašo. Toda ni se upala črhiniti besedice, na tihem je šepetala molitev in obljubljala, da bo dala za dve pri samem svetem Antonu, če se stvar dobro izteče.

Magistrat je bil zaprt. Riharju so roke padle kakor mrtve. Čudna slabost ga je obšla, in če bi ne bilo Mane poleg njega, bi se bil nagnil na steber. Tako pa je sunkoma vzravnal hrbtenico. Cestni ropot,

avtomobili, zvonjenje cestne železnice so mu dramili živce. Zdelo se mu je, da dostojanstveno stopa po stopnicah in mu noge še nikoli niso tako služile. V resnici pa je bil njegov korak tresoč se drsanje in na obrazu se je zrcalila nenavadna čudna plahost. Kakor bi ga bil kdo izpodsekal. Obraz mu je drgetaje sivel in beseda se mu je zapletala.

»Pojdiva!«

»Pojdiva!« je prikimala Mana.

Počasi sta šla po tihi stranski ulici ter zavila na travnike. Ozračje je smrdelo po gnojnici; po debelo nasuti cesti je ropotal kmetiški voz ter odskakoval po kolesnicah. Toliko, da sta se mu umaknila na svežo zemljo.

»Zdaj ne moreva več nazaj!« se je spomnil Rihar. »Župnik je gotovo že vprašal zaradi naju in maščevali se bodo. Ne, midva jim ne bova za norca. Tako nizko so pod menoj!« je pokazal z dlanjo nizko pred se. »O, mene ne bodo mrcvarili. Ko umrem, bodo za menoj pisali nekrolog! Tri stolpce dolg nekrolog, Mana! In ko napišem dramo, pojdeva v gledališče. Še častili te bodo. Jaz še nisem rekel zadnje besede!«

»Da, lepo!« je kimala Mana ter drobila z njim. »Hvala ti lepa za vse, predober si!« Kaj naj drugega reče, ko ni ničesar razumela, kar ji je razložil ta silni, nenadkriljivi mož!

»In čast je čast. O, te je še v meni, Mana! Le pojdiva, nazaj se ne vrneva in če drugega ne bo, prodam pesmi in dramo napišem. To, da bodo vedeli, kaj je čast! In ta je še v meni za celega moža!«

»Da, lepo!« je pritrjevala Mana. »Hvala ti lepa za vse, predober si!«

»Pa bi me mesarili. Kakopak, moja brada. Z njo bi brisali korito. O, je preveč časti še v meni!«

Mana ni razumela njegovih skrivnostnih besed, samo drobila je poleg njega in sta šla preko travnikov do vasice pod hribom. Postala sta pred veliko gostilno.

»Oho!« je dejal: »Tu je gostilna!«

Zavila sta vanjo; Rihar je naročil pol litra vina in kmalu izvlekel kovača, da plača. Bog ve, odkdaj je hranil zmečkani in razcefrani bankovec, kajti natararica mu ga je vrgla nazaj, da tako raztrganega ne sprejme. Ves obupan in strt je uprl svoj pogled vanjo, da nima drugega in —

»Nič in!« je rohnela. Da njej nihče ničesar ne daruje in beračev da ne bo napajala.

»Nisva berača!« se je razgrel ves v zadregi in razžaljen. »Tu je ura, ki jo zastavljam. Vse bova plačala!«

»Ta čebula ni vredna počene pare!« je zasukala staro uro po mizi. »Taka šklemfa!« In njena kretnja je bila strašno zaničljiva in uničujoča. Gledal jo je belo iznad trepalnic in brada se mu je tresla od razburjenja.

»Ali je ta prstan zlat?«

»Da, ta prstan je zlat!« je potrdil Rihar.

»Zastavita prstan!« je dejala natararica nejevoljno. »Če ni ukraden?«

»Ukraden?« Toliko, da se ni sesedel. »Veste, gospodična, jaz sem učitelj Rihar in to je Mana Hreščak, in ta prstan sem kupil jaz, ko sem bil star pet in dvajset let, ko vas še ni bilo!«

»Že dobro, že dobro! Jaz nimam ničesar od tega. Dajta vendar, jaz nimam časa z vama! Pokličem pri tej priči orožnika!«

»Orožnike? Kam me je zaneslo? Jaz sem učitelj Rihar in to je moja nevesta!« je ponovil.

»Lep par!« se je zahrohotala.

Ta odgovor ga je presunil, da ni mogel do sape. Obračal je preplašene oči ter lovil besedo. Pravkar je našel izraz »neotesana oseba«, ko ga je Mana prehitela:

»Če bi ne bil hud! Če bi ga zastavila —«

»To je strašno,« se je dvignil razburjen s stola; še vedno se ni mogel umiriti.

»Saj samo zastavim! Ko prideš in plačaš, mi pa vrnejo! Saj samo založim,« ga je prepričevala Mana.

»Da, naj bo, toda zavijte v papir do jutri! To zahteva moja čast. In zraven še to uro. Ta ura ni šklemf!«

Natararica je potegnila z mize prstan, ki ga je dala Mana, ter hitela v pivnico. Onadva sta se dvignila.

»Strašno, strašno!« si je segal v lase. »Kaj si boš mislila o meni!« Bil je žalosten, pobit in ponižan do groba in na čelu mu je stal pot. S tresočo se roko je segel po njeni desnici in jo nesel k ustnam. Mana je odrevenela od zadrege in čudne sreče.

»Kakor kakšni gospe!« ji je šlo skozi možgane.

»Kako si razumna!« je dahnil.

»Hvala lepa,« je šepetala Mana, »ker si tako dober!«

Zavila sta v hrib. Mrak je že padal in veter je pihal skozi gole veje. Po brežini so se kakor plahe lučke belili zvončki. Kolovoz se je vzpenjal polagoma. Rihar je prestavljal počasi in previdno noge čez kamenje; zdajzdaj mu je rahlo spodrsnilo na vlažni ilovici. Bil je utrujen, da je umolknil; vino mu je bilo v začetku pognalo moč v ude, toda polagoma mu je v pljuča lezla upehanost; sladkotrpka dremotnost mu je padala v mišice. Zakaj je lezel v hrib, bi ne mogel povedati. Morda je hotel podzavestno v stran od velike ceste. Nenadoma se je kolovoz pred njima zaletel strmo navzgor. Učitelju je spodrsnilo, da se je opotekel.

»Pazi,« je rekla Mana.

»Oho,« se je dramil.

»Ali se vrneva?« je vprašala. »Prestrmo je!«

»Povlekel te bom! Nič se ne boj, Mana!«

In je res zbral vse svoje sile ter se pognal navzgor po strmini.

»Ho ho! Zdaj pa še ti!« ji je ponudil roko od zgoraj, se prevesil ter omahnil z glavo navzdol. Čutil je oster udarec na koleno in po licu ga je opraskala korenina.

»Marija, kako si padel!« se je stresla Mana. »Ali si se udaril?«

»Spodletelo mi je!« se je v zadregi opravičeval, ko je prišel do sape. »Na tej korenini tu!« Grabil je za brežino, da bi se dvignil. Z velikim trudom se je obrnil ter obsedel na obronku. Ves se je tresel. Bilo mu je, kakor bi mu pod srcem upadale vse opore.

»To pa je kar pravcata klop!« je spoznala Mana. »Trudna sem, da bi se odpočila. Sapa me duši. Tako prijetno se lahko sedi na brežini!«

»Sem sedi!« je počasi dejal. »Na mojo suknjo sedi!« In ji je odgrnil ob sebi. Praprot je šumela okoli njiju in v resje sta se mehko vdirala.

Mano je sladko spreletelo po vseh udih. Samo enkrat, ko je bila stara šestnajst let, ji je mlad fant ponudil, naj sede na suknjo. Svetilo je tistikrat solnce in njej je tiščala vsa kri v glavo. In spomnila se je, da mu je zbežala. Petdeset let je bilo od tega in zdaj so svetile zvezde in je prišel spet iz daljav ter ji ponudil suknjo, da sede na njo. O, in zdaj jo bo poljubil! Skrila mu bo glavo v ramo, on ji bo dvignil k sebi obraz in jo poljubil. Nič več se ne bo lagala. Zdaj bo v resnici. Njene suhe ustne so drhtele od pekoče misli. Njen beli obraz se je blestel v somraku od blaženega pričakovanja.

Učitelj pa je čutil v glavi lahno omotico. Kakor nekje v daljavi, izven njega mu je kljuvala bolečina v kolenu. Zatisnil je oči, slišal nad seboj šelestenje vetra v drevesih in mišice so se mu rahlo razklepale. Mana je sedela krotka poleg njega v borni toploti, ki sta jo izžarevala. Nad njima je šla nemirna mesečna pomladna noč; drevesa so se skrivnostno majala, kakor bi nekam potovala, slišalo se je škrtanje veje in kriki nočne ujede. »Naj me ne mrcvarijo!« je zašepetal. »In nekrolog —«

Nenadoma je Mana čutila, da mu glava rahlo leze na njeno ramo.

»Poljubil me bo!« se je zdrznila in njene ude je prešinila omoitična sreča.

Ozrla se je ter privzdignila svoj blede obraz. Da, njegov obraz se je sklanjal k njej, v njegovih naočnikih je bil blesk meseca. Nastavila je ustne. Takrat se je njegova brada zganila in zavalovila kakor slap. Oster drget mu je pretresel ude, kakor bi švignila strela skozenj. Glava mu je klecnila in omahnil je trd in svinčen v njeno naročje. Zavpila je od groze in strahu, toda njen klic je bil brez moči kakor rahel klic obstreljenega ptiča.

»Matija!« je klicala obupno ter iskala njegove trpke ustnice v košati bradi.

Matija Rihar, učitelj brez skušenj in prerok, je umrl svoji prvi nevesti v naročju, ne da bi jo bil poljubil in ne da bi bil povedal svojo zadnjo besedo.

Mano so drugo jutro našli vso prezeblo, zmedeno in onemoglo pod hribom; v roki je držala šop dračja in praproti ter si ga tiščala na prsi. Zaudarjala je po gnilem listju in močvirju. V temi je bila zašla v potok ter imela čevlje in obleko blatno in mokro. Na razpraskanem licu in rokah se je videlo, da je padala. V očeh ji je gorel plah daljen svit, mahala je z rokami ter tiščala nejasne besede. Iz njih se je s težavo dalo posneti, da je nevesta in da se ji mudi v cerkev.

VI

V sobo je privihrala Polona. Vsa je bila zasopla, na rokah je nosila dveletnega otroka in vpila:

»Skrijte ga, skrijte ga!«

»Kaj boš z otrokom?« so se zgrnile starke okoli nje. Obrazi so se jim svetili od veselega presenečenja. Zvedavo so tiščale glave skupaj in zrle dečka, ki je bil ves od čokolade okoli ust. Z radovednim prezirom je zrl vanje ter utripal z očmi.

»Za dolgčas sem ga vzela!« se je otresla Polona. »Takšen je, kakršen je bil sin! Čisto izrezan mu je iz obraza.«

»Ali si ubežala?«

»Kdo pa naj bo tam? Hvalite Boga, da ste tu!« je gnala v eni sapi. »Kakšen dolgčas je.« Nihče nima niti za noht časa zate. Tiho, Branko, tiho, nič se ne boj. Tete ne bodo nič hudega storile!« je tešila vnuka, ki se je začel kremžiti, ker so ga starke od neizrekljive radosti in zanesenosti začele ščipati v lice.

»Da si se vrnila?« je vlekla iz nje Neža.

»Ali pa naj častim tisto coprnico? Nak! In naj jo gledam v lastni hiši? Nak! Tu smo doma in nikomur na poti. Še mački sem bila na poti, pa sem ji jo utopila. Se mi je opletala pod nogami, jaz sem jo krcnila, snaha pa pokoncu, da jo bom ubila in naj pustim njeno mačko na miru. In sem jo pograbila in jo treščila v lug!«

»Snaho?« so se zgrozile ženske.

»Ne, mačko, coprnici satanski!«

»Ojoj!« so vzkliknile starke.

»Da, v lug! Vreščala je, kakor bi bila njo samo. Zdivjala je po sina v delavnico. Jaz pa sem pograbila kos čokolade v omari in z otrokom na vrt in cesto. Pa sem ji ubežala!«

Ženske so jo začudeno gledale. Vrnila se je po čudnem junaštvu in prinesla s seboj še otroka. Vnučka. Deček je bil že nabral lice v jok ter se začel dreti. Vsaka ga je hotela tešiti. Cela vrsta rok se je stegalo po njem. Vsaka ga je vlekla k sebi. Fantek se je drl in bil okoli sebe ter jim pršal čokoladno slino v obraz. Vmes pa jih je Polona ljubosumno krcala po prstih ter potiskala v stran.

»Pustite ga! Tak pustite ga!«

Deček pa je vreščal iz polnih pljuč in njegov krepki glas je nenavadno odmeval v pusti zatohli sobi.

Tisti čas je krehal v sobi št. 5 Loboda. Ležal je na postelji, prestavljal bergle ob postelji in zaman čakal Gregorca.

»Nikoli več ne dobi denarja, nikoli več!«

»To ti je kavelj!« je drobil Merala po sobi. »Ali ti nisem dejal, ne dajaj denarja?«

»Če bi pa rad slanika!« je vzdihoval Loboda. »Kdaj mi prinese slanika? Ti ne veš, kako bi rad jedel slanika!«

Čez dva dni je bil Riharjev pogreb. Merala je bil zvedel zanj. Rihar je ležal v mrtvašnici miren in pokojen, brada mu je veličastno ležala na prsih. Lice mu je rumenelo in ob plahem svitu sveče se je zdelo, da mu na ustnah trepetja neizgovorjena zadnja beseda.

Merala je bil pristopil, sklonil se nad njegov voščeni obraz ter ga poljubil. Vsi so bili prevzeti po tej veliki nenavadni nežnosti. Solze so jim stopile v oči in nihče ni opazil, kako je oprezno in rahlo pocukal mrliča za brado.

Kakor velik kamen se mu je odvalila skrb od srca. Njegovo lice je preletel nenavaden mir. Pohrkal je, da bi se prikril; kmalu bi bil prevrgel svečo.

»Nič ga niso razrezali! Brada se ga še drži!« je zašepetal ženi. »Vsakega pa le ne razrežejo!«

Njej pa je šla po glavi druga misel: Mane ni bilo nazaj in Mana ji je obljubila stanovanje. Mana je nanjo pozabila in se potajila. Zelo je bila razočarana in bridka bolečina je bila v njenem srcu radi te težke prevare. Nič ni slišala moža, ki je drobil poleg nje za mrličem. Ves pomirjen mu je bil obraz in ko je vrgel prst na borno krsto, se mu je obraz skrivnostno nasmihal:

»Vsakega pa le ne razrežejo!«

Čisto prevzet od te misli, je celo pozabil, da mu je škof umival noge in da se je hotel pri njem pritožiti.